

Walter Schneir

MANŽELÉ,
KTERÍ
UKRADLI

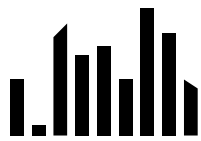

ATOMOVOU BOMBU

Pravda o případu
Julia a Ethel
Rosenbergových

Předmluva a doslov
MIRIAM SCHNEIR

COSMOPOLIS

WALTER SCHNEIR

MANŽELÉ, KTEŘÍ UKRADLI
ATOMOVOU BOMBU

PRAVDA O PŘÍPADU JULIA A ETHEL
ROSENBERGOVÝCH

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy **bude trestně stíháno.**

FINAL VERDICT: What Really Happened in the Rosenberg Case

Copyright © 2010 MIRIAM SCHNEIR

© Grada Publishing, a. s., 2016

Z anglického originálu *Final Verdict: What Really Happened in the Rosenberg Case*,
vydaného nakladatelstvím Melville House v roce 2010,

přeložil Martin Vondrášek

Odpovědná redaktorka Dana Řezníčková

Obálka, grafická úprava a sazba Roman Křivánek, Art007

Vydala Grada Publishing, a. s., pod značkou Cosmopolis v Praze roku 2016
jako svou 6330. publikaci

Tisk FINIDR

Grada Publishing, a. s.,
U Průhonu 22, Praha 7

ISBN 978-80-271-9377-6 (ePub)

ISBN 978-80-271-9376-9 (pdf)

ISBN 978-80-271-0298-3 (print)

ČASOVÁ LINIE: PŘÍPAD MANŽELŮ ROSENBERGOVÝCH V HISTORICKÉM KONTEXTU

SOVĚTSKÁ ATOMOVÁ
ŠPIONÁŽ VE 40. LETECH

KONTEXT

srpen 1941 Sověti v Anglii
zverbovali Klause Fuchse

1941 nacistické Německo
začalo uskutečňovat
konečné řešení
„židovské otázky“

konec r. 1941 sovětský
agent v New Yorku
získal pro spolupráci
Julia Rosenberga

22. červen 1941 Hitler
napadl SSSR
7. prosinec 1941 Japonci
bombardují Pearl
Harbor; USA vstupují
do války

- 1943–únor 1945 Klaus Fuchs předává v New Yorku a v Cambridge (stát Massachusetts) informace Harrymu Goldovi
- únor 1944–únor 1945 Julius v New Yorku předává Sovětům informace od „Peršana“
- září 1944 Julius v New Yorku verbuje Ruth Greenglassovou
- listopad 1944 Ruth získává v Albuquerque (stát Nové Mexiko) pro spolupráci Davida Greenglasse
- listopad 1944, březen 1945 a duben nebo květen 1945 Theodore Hall předává
2. prosinec 1942, Chicago Enrico Fermi spustil první řízenou řetězovou reakci
2. únor 1943 německá armáda u Stalingradu kapituluje
- 1944 šéf NKVD Lavrentij Berija a fyzik Igor Kurčatov dostávají na starost projekt výroby sovětské atomové bomby

v New Yorku a v Novém
Mexiku informace
Sovětům

leden 1945 David a Ruth
předávají v New Yorku
Juliovi informace o Los
Alamos

leden 1945 David se
v New Yorku setkává se
sovětským agentem

únor 1945 Julia vyhodili
od armádních spojařů;
Sověti znovu navazují
jeho kontakty

březen–květen 1945
„Peršan“ předává
v New Yorku informace
agentovi KGB Anatoliji
Jakovlevovi

2. červen 1945 Fuchs
předává Goldovi
informace v Santa Fe

3. červen 1945 David
a Ruth předávají
Goldovi v Albuquerque
informace a nákresy

12. duben 1945 umírá
prezident Franklin D.
Roosevelt a úřadu se
ujímá Harry S. Truman

8. květen 1945 Německo
kapituluje

16. červenec 1945 první
atomová bomba
odpálena v Alamogordu
v Novém Mexiku

18. *srpen 1945* Hall
předává informace
o atomové bombě
Loně Cohenové
v Albuquerque
19. *září 1945* Fuchs
předává v Santa Fe
Goldovi informace
o atomové bombě
21. *září 1945* David se
v New Yorku setkává
s Jakovlevem; Jakovlev
hlásí do Moskvy, že
David předal Sovětům
informace o atomové
bombě a pouzdro
detonátoru, avšak
nespecifikoval místo
a čas předání
21. *prosinec 1945* Jakovlev
organizuje setkání Ruth
s Lonou Cohenovou
6. *srpen 1945* USA shazují
atomovou bombu
na Hirošimu
2. *září 1945* Japonsko
kapituluje; konec druhé
světové války
5. *září 1945* v kanadské
Ottawě přeběhl sovětský
kodér Igor Guzenko
- podzim 1945* Moskva se
rozhodla pozastavit
výzvědnou činnost
ve Spojených státech
- listopad 1945* v New Yorku
přeběhla kurýrka-
špionka Elizabeth
Bentleyová

ZATČENÍ A PROCES

KONTEXT

- 1947* Generální
prokuratura sestavila
seznam podvratných
organizací
- 1947* Výbor pro
neamerickou
činnost zahajuje
vyšetřování komunistů
v Hollywoodu
- duben 1949* v New Yorku
začíná proces s vůdci
Komunistické strany
USA
- 29. srpen 1949* výbuch
první atomové pumy
v SSSR;
- ve Spojených státech
začíná výstavba
protiatomových krytů
- 2. únor 1950* v Londýně
zatčen Klaus Fuchs;
doznává se
- 23. květen 1950* ve Filadelfii
zatčen Harry Gold;
doznává se
- 1950* americký Kongres
schvaluje zákon
o vnitřní bezpečnosti
(Internal Security
Act)

- leden 1950* Alger Hiss
uznán vinným
- únor 1950* americký
senátor Joseph
McCarthy obviňuje
ministerstvo zahraničí
USA z toho, že skrývá
komunisty
16. *červen 1950* v New
Yorku zatčen David
Greenglass; doznává se
17. *červen 1950* v New
Yorku zatčen Julius
Rosenberg
11. *srpen 1950* v New
Yorku zatčena Ethel
Rosenbergová
- 16.–18. *srpen 1950* Morton
Sobell unesen z Mexika,
převezen přes hranice
a zatčen
1. *březen 1950* proces
s Klausem Fuchsem;
je shledán vinným
a odsouzen na 14 let
7. *prosinec 1950* závěrečné
slyšení v procesu
s Harrym Goldem;
odsouzen na 30 let
25. *červen 1950* začíná
korejská válka

1951 vznikla Národní
komise pro zajištění
spravedlnosti v případě
Rosenbergových

6.–28. březen 1951 proces
s Rosenbergovými,
Sobellem a Davidem
Greenglassem; soudí
soudce Irving
R. Kaufmann:

- Julius Rosenberg
shledán vinným,
odsouzen k trestu
smrti
- Ethel Rosenbergová
shledána vinnou,
odsouzena k trestu
smrti
- Morton Sobell
shledán vinným,
odsouzen na 30 let
- David Greenglass
odsouzen na 15 let

13. říjen 1952 Nejvyšší
soud odmítl přezkoumat
případ Rosenbergových

1952 premiéra filmu

*I Was a Communist
for the FBI* (Byl jsem
komunista pracující
pro FBI); nominace
na Oskara

- 1952 USA odpálily první
vodíkovou bombu
- 1952 popraven
spolu s deseti
spoluobžalovanými
Rudolf Slánský,
odsouzený
v politickém procesu
v Československu
- listopad 1952* Eisenhower
zvolen prezidentem
5. března 1953 zemřel
Stalin
19. červen 1953 Nejvyšší
soud anuloval odklad
popravy nařízený
na poslední chvíli
soudcem Williamem
O. Douglasem poměrem
6 hlasů ku 3
17. července 1953
podepsáno příměří
v Koreji
19. červen 1953
Rosenbergovi popraveni
při západu slunce
- prosinec 1953* v SSSR
popraven Berija
- 1954 Roy Cohn zasahuje
v záležitosti armády;
slyšení ohledně
McCarthyho vztahu
k armádě; senát
odsuzuje McCarthyho

1961 Lona a Morris

Cohenovi usvědčeni
v Anglii ze špionáže;
odsouzení na 20 let

1954 Komise pro
atomovou energii
anuluje bezpečnostní
oprávnění J. Roberta
Oppenheimera,
Nikita Sergejevič
Chruščov pronáší
na sjezdu ruských
komunistů projev,
ve kterém kritizuje
Stalina a „kult
osobnosti“

DĚJINY PŘÍPADU
ROSENBERGOVÝCH
OD 60. LET
DO SOUČASNOSTI

KONTEXT

1960 David Greenglass
podmínečně propuštěn

listopad 1960 John F.
Kennedy zvolen
prezidentem

1963 USA a SSSR
podepsaly dohodu
o ukončení jaderných
testů v atmosféře

listopad 1963 atentát
na Kennedyho;
do úřadu prezidenta
nastupuje Lyndon
Johnson

1964–1975 válka
ve Vietnamu;
vznikají protiválečná,
lidskoprávní
a feministická hnutí

1965 vychází kniha
Waltera a Miriam
Schneirových *Invitation
to an Inquest*

1966 Morton Sobell se
odvolává

1966 Harry Gold
podmínečně propuštěn

- 1969 Morton Sobell
podmínečně propuštěn
- 1973 vychází kniha Louise
Nizera *The Implosion
Conspiracy*
- 1974 kongres doplňuje
Zákon o svobodném
přístupu k informacím
(Freedom of
Information Act)
- 1975 Michael a Robert
(Rosenbergovi)
Meeropolovi se
dožadují uvolnění
vládních spisů
týkajících se případu
- 1975 Morton Sobell
publikuje *On Doing
Time*
- 1975 Meeropolovým
vychází kniha *We Are
Your Sons: The Legacy
of Ethel and Julius
Rosenberg*
- 1983 nové vydání
Invitation to an Inquest
- 1968 atentáty na Roberta
Kennedyho a Martina
Luthera Kinga
- 1968 policie zasahuje
proti protestujícím
na národním sjezdu
Republikánské strany
v Chicagu
- listopad 1968 prezidentem
zvolen Richard Nixon
- červenec a srpen 1974
vloupání do komplexu
Watergate vedla
k Nixonově rezignaci
- listopad 1976 prezidentem
zvolen Jimmy Carter

1983 Ronald Radosh

a Joyce Milton v knize

The Rosenberg File

prohlašují, že Julius byl

vinen a Ethel byla jeho

komplícem

říjen 1992 Anatolij Jackov

identifikován jako agent

KGB s krycím jménem

„Jakovlev“

1993 Schneirovým

je vydána česká

ministerská zpráva

o Juliových přátelích

Joelu Barrovi a Alfredu

Sarantovi

1993–1996 Alexandr

Vasiljev získává

přístup k vybraným

dokumentům KGB

1995 zveřejnění

kabelogramů KGB

rozšifrovaných

projektem „Venona“

1987 Michail Gorbačov

v SSSR představuje

reformy známé jako

glasnost a perestrojka

1989 komunistické režimy

ve východní Evropě se

hroutí

1991 rozpad Sovětského

svazu

1996 OSN přijímá smlouvu

o zákazu jaderných

testů

1997 Josef Albright
a Marcia Kunstel
vyprávějí příběh
Theodora Halla v knize
Bombshell

1999 Vasiljev zveřejňuje
přepisy a výtahy
z kabelogramů KGB
v knize *The Haunted*
Wood, spoluautorem je
Allen Weinstein

2001 David Greenglass
odvolává svou výpověď
proti Ethel v knize
Sama Robertse *The*
Brother

září 2001 útoky
na mezinárodní
obchodní centrum
v New Yorku; prezident
George W. Bush
vyhlašuje „válku
s terorismem“

2001–současnost tzv.
Patriot Act (vlastenecký
zákon) rozšiřuje dohled
vlády USA nad občany

2001–současnost vojska
USA v Afghánistánu

2002, 2005 oběžník
ministerstva
spravedlnosti USA
povoluje mučení
podezřelých z terorismu
2002–současnost osoby
podezřelé z terorismu
jsou bez soudu
drženy ve vězení
na Guantánamu
2003–současnost vojska
USA v Iráku

2008 Sobell přiznává
předání informací
nesouvisejících
s atomovým výzkumem
2009 zveřejněny
Vasiljevovy zápisníky
2009 vychází kniha *Špioni*
autorů Harveyho
Klehra, Johna Earla
Haynese a Alexandra
Vasiljeva

PŘEDMLUVA: DLOUHÁ CESTA

Miriam Schneir

PADESÁT LET zasvětil můj manžel a kolega Walter Schneir studiu případu manželů Rosenbergových. Od roku 1959, kdy jsme se společně pustili do pátrání, jež vyústilo v knihu *Invitation to an Inquest* (Pozvánka k soudu), až do svého náhlého skonu v dubnu 2009 v 81 letech nikdy nepřestal být fascinován tímto procesem v širším smyslu. Za svou spisovatelskou kariéru se Walter stal autorem mnoha článků a knih zabývajících se politikou, medicínou, přírodovědou, školstvím a právem a také psal beletrii a poezii – vždycky se však se zaujetím vracel k dramatickému příběhu atomových špionů. V posledních letech svého života pracoval na svých

„politických memoárech“. Chtěl v nich napsat o svém životě, ale také o případu Rosenbergových, neboť s ním byl nerozlučně spjatý. Kapitoly z těchto nedokončených pamětí tvoří jádro této knihy.

Za ta léta se přátelé občas nahlas podivovali tomu, že se Walter, o němž věděli, jaká je šíře jeho zájmů a jak skálopevně věří v mír a spravedlnost, rozhodl celé desítky let věnovat takovou pozornost jednomu jedinému případu. Proces s Juliem a Ethel Rosenbergovými, který proběhl v roce 1951, v jejich očích bezpochyby představoval událost, jejíž význam v celkovém řádu věcí postupně bledne. Avšak pro Waltera byl tento proces oním příslovečným zrnkem písku, v němž lze zřít celý svět. Chápal, že velké soudní případy – jako Dreyfusova aféra, aféra Sacco–Vanzetti, proces s Mooneym a Billingsem, s chlapci ze Scottsboro a s manželi Rosenbergovými – ztělesňují a vrhají světlo na zásadní události a problémy své doby. Ve svém bádání se tedy nutně zabývá také Velkou hospodářskou krizí, nástupem fašismu a komunismu, vývojem atomové bomby, studenou válkou, érou mccarthismu, antisemitismem, sexismem, problematikou soudního systému, trestu smrti a mnoha dalšími tématy.

Hledání pravdy Walter považoval za povinnost spisovatele. V jeho očích představovalo úsilí dostačující samo o sobě, úsilí, které nepotřebuje žádné další zdůvodnění. Každý posun v poznání, každý nový zlomek poznání poháněl jeho odhodlání vyřešit všechna zbývající tajemství případu Rosen-

bergových. Nakonec byl spokojen, že svého cíle dosáhl; že se nakonec dozvěděl, co se skutečně stalo – a proč.

* * *

Julius a Ethel Rosenbergovi, obskurní dělnický pár, se stal středem pozornosti v létě 1950, po svém zatčení a obvinění, že byli součástí spiknutí vynášejícího do Sovětského svazu tajné vojenské a bezpečnostní informace. Když si pro ně přišli, žili Rosenbergovi se svými dvěma syny v třípokojovém bytě na newyorském Lower East Side. Jako spousta jiných, kteří vyrostli za hospodářské krize, věřili, že lékem na ekonomické strádání, které viděli všude kolem, je socialismus, a tak se Julius stal členem komunistické strany. Téhož léta také zatkli a označili za Rosenbergova spolupiklence bývalého Juliova spolužáka z newyorské City College (City College of New York – CCNY). Všichni obvinění prohlásili, že jsou nevinní.

Proces Spojené státy versus Rosenbergovi a Sobell začal 6. března 1951 u federálního soudu v New Yorku na náměstí Foley Square. Venku, kolem impozantní neoklasicistní budovy s vysokými korintskými sloupy, houstla atmosféra studené války: američtí vojáci umírali v Koreji, senátor Joseph R. McCarthy vyhlásil křížovou výpravu proti komunistům ve státní správě a nedávný test sovětské atomové bomby ukázal, že americká města jsou proti takovému útoku, který srovnal se zemí Hirošimu a Nagasaki, bezbranná. Hlavní prokurátor Ir-

ving Saypol ve své úvodní řeči podtrhl, v čem je tento případ tak důležitý: obvinil Rosenbergovy z toho, že dokázali „ukrást... jedinou zbraň, která mohla být klíčem k přežití tohoto národa a prostředkem k zajištění světového míru, a sice atomovou bombu“. Soudní síň nemohlo nic izolovat před tehdejší strachem či animozitami.

Nebylo žádným překvapením, že porota hlasovala pro „vini“ . Sobella odsoudil soudce Irving R. Kaufman k třiceti letům vězení za to, že vydal technické informace nesouvisející s atomovým výzkumem. Rosenbergovi dostali trest smrti. Když soudce Kaufman vyhlásoval nad Rosenbergovými rozsudek, prohlásil, že tím, že vydali atomovou bombu do rukou nepřítele ve studené válce o mnoho let dřív, než by ji byl jinak získal, „nepochybně pozměnili vývoj dějin, a to ke škodě naší země“.

Závažnost jejich údajného zločinu plus přísný trest rozpoutaly širokou diskusi a masové protesty. Lidé z mnoha koutů světa vznášeli k průběhu procesu vážné pochybnosti. Skutečně existuje jedinečné a samostatné „tajemství“ atomové bomby? A pokud ano, bylo možné, aby ho lidé bez vědeckého vzdělání „ukradli“? Mohla vůbec porota vynést spravedlivý a nezaujatý verdikt v procesu s politickými radikály v době, kdy Spojené státy bojují ve válce proti komunistické Severní Koreji a Číně a kdy jsou protikomunistické nálady v celé zemi na svém vrcholu? Byl výsledek procesu nějak ovlivněn antisemitismem? Koneckonců Rosenbergovi a Sobell jsou Židé – stejně jako hlavní svědci prokuratury, dva z prokurátorů (Ir-

ving Saypol a jeho asistent Roy Cohn) i soudce –, ale v porotě žádní Židé nebyli. A nakonec tu byla otázka dvojího trestu smrti. Nebyl rozsudek nepřiměřený, zejména když ke krádeži atomových informací došlo v době, kdy bylo Rusko spojencem? Bílý dům zaplavilo asi 200 000 žádostí o milost, mezi nimi také od takových osobností jako Pablo Picasso, Jean-Paul Sartre, Albert Einstein, papež Pius XII či dcera Alfreda Dreyfuse nebo sestra Bartolomea Vanzettiho. Prezident Eisenhower však trest odmítl pozastavit. Ethel Rosenbergová (37) a Julius Rosenberg (35) byli popraveni na elektrickém křesle ve věznici Sing Sing v Ossiningu ve státě New York 19. června 1953. Sobell byl poslán do nejtvrdšího federálního žaláře: do věznice Alcatraz.

* * *

S Walterem jsme začali na naší knize pracovat jen šest let po popravě. Pokusit se přezkoumat nejslavnější špionážní případ Edgara J. Hoovera mohlo být tehdy pro dva mladé nezávislé spisovatele s omezenými finančními zdroji poněkud nebezpečné. Bylo nám jasné, že můžeme šlápnout na nohu někomu hodně mocnému, a tak jsme si řekli, že nejlepší bude, když nikomu nebudeme říkat, na čem děláme. Báli jsme se, že kdyby se to doneslo k FBI, našla by si způsob, jak nám v našem bádání zabránit. Byli jsme paranoidní? Jak jsme později zjistili, nebyli jsme dost paranoidní.